

TEORIA DE L'ARGUMENTACIÓ I PRÀCTICA DE L'ARGUMENTACIÓ*

Adelino Cattani

Universitat de Pàdua
adelino.cattani@unipd.it

Abstract: The problematic relationship between theory and practice is the core of this paper, with special regard to rhetoric as theory (as an explicative system supported by a rhetorician, that is a procedure of proof) and rhetoric as practice (as an operative system applied by an orator, that is a strategy of persuasion). The practice of argumentation is often bad from the cognitive, methodological, ethical and social point of view, but the theory of argumentation is valuable. And for philosophy, the argumentation, the instrument of rhetoric, is the only possible procedure of proof.

Keywords: antilogy, argumentation, material logic, persuasion, proof, rhetoric practice, rhetorical theory.

LA relació entre teoria i pràctica és problemàtica. La contalla de la criada que escarneix el filòsof que ensopega i cau per haver esguardat les estrelles i no el terra que trepitjava –*La rialla de la dona de Tràcia*, per emprar el títol d'un bell volum de Hans Blumenberg–,¹ n'és una mostra.

Què és la teoria i què és la pràctica? Algú ha dit que:

*Pràctica és quan tot funciona i ningú sap per què.
Teoria és quan res funciona i tots saben per què.
Quan teoria i pràctica es fonen, res funciona i ningú sap per què.*

Seria desitjable evitar aquests resultats i, si fos possible, anar més enllà de les oposades opcions del descriptivisme i del prescriptivisme, entenent per *descriptivista* una teoria fundada sobre la pràctica i per *prescriptiva* o *normativa* una pràctica basada en la teoria.

Una *teoria* contesta a les preguntes: com i per què succeïx el que succeïx? Una teoria és un sistema explicatiu. Teòric és el rètor; teòric és el tractat de retòrica.

---

* Text de la conferència que sota el títol “Teoria dell’argomentazione e pratica dell’argomentazione” va ser dictada a la Facultat de Filosofia i Ciències de l’Educació de la Universitat de València, el 3 de maig de 2006. El text es basa en la investigació duta a terme dins del Projecte HUM2005-00365/FISO, finançat pel Ministeri d’Educació i Ciència. La traducció ha anat a càrrec de Jesús Alcolea, mentre participava en el referit projecte, i Xavier Sierra, ambdós de la Universitat de València. Els traductors volen donar les gràcies a Patrícia Gómez per la seua ajuda per tal de millorar sensiblement la traducció.

¹ Hans Blumenberg, *Das Lachen der Thrakerin: eine Urgeschichte der Theorie*, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1987. Hi ha traducció castellana, a càrrec de Teresa Rocha i Isidoro Reguera, *La risa de la muchacha tracia: una protohistoria de la teoria*, Pre-Textos, València, 2000.

Una *pràctica* respon a l'exigència de: com aconseguir allò que es vol aconseguir? Una pràctica és un sistema operatiu. Pràctics són l'orador i el manual d'oratoria. Sota el rètol "argumentació en teoria" entren els temes següents: formes i concepcions de l'argumentació; allò que és persuasiu en si, per la seua naturalesa i estructura; allò que fa qui reflexiona sobre allò que fa qui parla, o siga, la tasca del retòric; els principis de la comunicació.

Sota el rètol "argumentació en pràctica", en canvi, entren els següents altres temes: tècniques i didàctica de l'argumentació; allò que és eficaç per a un auditori; allò que fa qui parla, o siga, l'orador; les tècniques de la comunicació.

Per aliança de teoria i pràctica en l'argumentació entenem un estudi teòric que vaja al mateix pas amb l'ensenyança pràctica de l'argumentació; una temptativa de connectar l'aspecte lògic i l'aspecte operatiu, pensament i acció: argumentar, en efecte, és pensar i actuar, un acte de raonament, un acte lingüístic —o millor, de discurs— i la retòrica té una dimensió global, holística, integral. És *inventio, dispositio, elocutio, actio, memoria*.

Argumentació i retòrica, que són usades sovint com a sinònims, alcen interrogants del tipus:

1. La retòrica és *teoria* de la persuasió o *pràctica* de la persuasió?
2. La retòrica és *manipulació* —suasió solapada—, o bé, *convicció* argumentada?
3. La capacitat d'argumentar és un dot *natural* o una capacitat *adquirida*?
4. La retòrica és una tècnica *discursiva* o una estratègia *conductual* global?
5. La retòrica és buit *verbalisme* (mera retòrica) o és *formativa* (essencial per l'educació, com va pensar Quintilià)?
6. Quina és la relació entre *figures* retòriques i *arguments* retòrics?

També en qui per primera vegada va sistematitzar la matèria retòrica conviuen les dues ànimes, teòrica i pràctica. Per a Aristòtil, la funció de la retòrica "no és persuadir, sinó localitzar en tot cas els mitjans adients de persuasió" (*Retòrica*, 1355 b 11); però també Aristòtil va ser un "pràctic": la seua *Retòrica*² era un art, una *techne*; els seus *Tòpics*, eren un llibre d'exercicis, un manual de gimnàstica argumentativa; també les seues *Refutacions sofístiques* satisfan l'exigència de saber-se defensar: perquè si és just saber-se defensar amb el cos, encara més just és fer-ho amb les paraules, que són més pròpies de l'home (*Retòrica*, 1355 b 1-2).

Qui juga a futbol ha de conèixer les regles del joc, si vol fer un bon paper al camp o si, senzillament, no vol fer-se expulsar. Però també qui assisteix com a espectador a un partit de futbol posseïx un coneixement de les regles del joc que li permet saber avaluar sensatament l'actuació dels equips, autònomament i independentment dels judicis dels tècnics i els periodistes esportius. En el joc del debat no existeix ni llunyament una anàloga competència, ni per part de qui discuteix ni per part de qui assisteix al debat. Qui de nosaltres discuteix ho fa en base a les pròpies capacitats, la major part d'elles innates. Qui avalua els arguments adduïts per l'interlocutor o pels disputants s'ha de confiar al propi sentit instintiu del juí, no educat, no cultivat.

Hi ha moltes escoles d'escriptura creativa i cap de raonament (no pretenem ja creatiu, sinó de raonament pur i simple): però el pensament i el judici no haurien de precedir per costum l'acte d'escriure? Tenim també diverses escoles d'expressió gestual

² *Retòrica; Poètica*, traducció de Joan Leita i edició d'Alberto Blecua, Edicions 62, Barcelona, 1998. Dels *Tòpics* i de les *Refutacions Sofístiques* hi ha traducció castellana, a càrrec de Miguel Candel Sanmartín, a *Tratados de lógica*, vol. I, Gredos, Madrid, 1982.

—que és una de les parts canòniques de l'art retòric, però una part subordinada a les altres— i poques escoles de teoria i pràctica del debat. La retòrica va desaparèixer dels programes d'ensenyament escolar europeus a partir de la segona meitat del 1800. Diem que va ser més un *suïcidi* que no un *homicidi*, perquè la història de la retòrica és veritablement la història d'una disciplina autolesiva, d'un art que es contrau, d'una potencialitat que s'autolimita.

Potenciar les capacitats críticoavaluatives i formar la capacitat de debatre són dos objectius formatius dels quals l'escola, de les escoles elementals fins a les escoles professionals forenses, hauria de fer-se càrrec. Desenvolupar les capacitats de comunicació i avaluació prepara per a una participació efectiva en les discussions, que són processos essencials en una societat democràtica, on els problemes es volen solucionar a través del debat i el consens. I encara que hi ha qui dubte que siga possible ensenyar a argumentar bé, indubtablement almenys és possible ensenyar a evitar els modes equivocats de raonament i d'argumentació, atenint-se a un enfocament correctiu.

Què és l'argumentació? Luis Vega Reñón la defineix analíticament així: “Argumentem quan al·leguem raons en favor o en contra d'una proposta, per a assentar una opinió o rebatre la contrària, per a defensar una solució, dissipar un dubte o recolzar un creença. Argumentem quan adduïm normes, valors o motius per a fundar un veredict o per a moure en certa direcció l'ànim d'un jurat o el sentir d'un auditori; per a justificar un decisió o per a descartar una opció... Una argumentació, en general, és una interacció discursiva empresa amb diferents propòsits el denominador comú dels quals sol ser, en principi, la intenció de persuadir o de convèncer a alguna persona d'alguna cosa i, en la pràctica, la intenció de guanyar el seu assentiment o la seua adhesió a la causa argumentada”.³

L'articulació i la complexitat de la definició posen de relleu la riquesa i la importància d'allò que s'hi designa.

Efectivament, argumentació i demostració es distingeixen per una multiplicitat d'aspectes. Argumentació i demostració poden tindre potser la mateixa estructura i procedir segons idèntiques modalitats de raonament, però presenten diferents *destinatariis*, *finalitats*, *graus de certesa*, *contextos* i *criteris d'avaluació*.

Atès que hi ha qui veu en la relació argumentació/demostració una relació anàloga a la de retòrica/lògica, pot ser útil confrontar dues concepcions oposades de la retòrica: la “blanca” i bona, per a ensenyar, per a promoure, per a valorar, i la “negra” i dolenta, perillosa, per a deixar de banda, per a evitar.

No sorprèn, per tant, que hi haja diverses, diferents i, a vegades, contraposades definicions de retòrica. Per exemple, segons Roland Barthes, la retòrica és alhora:

1. Una *tècnica*, val a dir “un ‘art’ en el sentit clàssic de la paraula: art de la persuasió, conjunt de regles, de receptes, la posada en marxa de les quals permet de convèncer l'oient del discurs (i, més tard, el lector de l'obra), encara que allò de què ha de ser persuadit siga ‘fals’”.

2. Un *ensenyament*: un art, en un primer moment, transmés per vies personals, d'un rêtore als seus clients i deixebles; més tard, una disciplina impartida en la institució escolar, transformada en matèria d'examen, amb exercicis, lliçons i proves, fins a la seua desaparició a partir del 1800.

³ Luis Vega Reñón, “Argumentación”. A Román Reyes (dir.), *Diccionario crítico de ciencias sociales*, Publicación Electrónica de la Universidad Complutense, Madrid, 2004. <<http://www.ucm.es/info/eurotheo/diccionario>>.

Retòrica	
<i>Negativa</i>	<i>Positiva</i>
–“ <i>És tot retòrica, només buida retòrica</i> ” –Art figuratiu: estilística – <i>Elocutio</i> –Pràctica de la persuasió –Manipulació, suasió indirecta –Tècnica sols discursiva –Dot purament natural, educativament irrellevant o negativa	–“ <i>Vir bonus dicendi peritus</i> ” –Art argumentatiu: trobar, ordenar, presentar arguments – <i>Inventio, dispositio, elocutio</i> –Teoria de la persuasió –Convicció argumentada –Estratègia conductual global –Capacitat que es pot ensenyar i adquirir, que cal educativament promoure

Retòrica	
<i>Culpes</i>	<i>Mèrits</i>
<i>Cognitives</i> –Consentida per infundada, o fundada sobre l'irracional, i de naturalesa manipuladora –Buit verbalisme –Figures retòriques <i>Metodològiques</i> –Fal·laç per superficial, entimemàtica, sentenciosa <i>Ètiques</i> –Condemnable perquè simula allò verdader i dóna fals per verdader <i>Socials</i> –Perillosa per partidista, demagògica, seductora	<i>Cognitius</i> –Els esquemes argumentatius són instruments heurísticament vàlids i idonis per tal de copsar les múltiples facetes d'allò real –Valor formatiu –Arguments retòrics <i>Metodològics</i> –Associada a l'obertura crítica <i>Ètics</i> –Dotada de valor ètic en tant que associada a la prudència, l'antiautoritarisme; promou decisions consensuadament assumides després d'un debat que no haja disfressat les divergències <i>Socials</i> –Promou i és signe d'obertura crítica, d'antidogmatisme i de tolerància, i, a més, d'igualitarisme i de democràcia, perquè la retòrica només s'exerceix en llibertat

3. Una *ciència*, o si més no una proto-ciència, o siga, un àmbit d'observació autònoma que identifica, delimita i classifica certs efectes del llenguatge.

4. Una *moral*: un conjunt de regles normatives del discurs i prescripcions de conducta moral.

5. Una *pràctica social*, que permet adquirir una “propietat del llenguatge”.⁴

En el 1858 John Stuart Mill⁵ lamentava que l'educació moderna no hagués trobat nous instruments i, fins i tot, n'hagués perdut alguns, com ara la dialèctica socràtica o

⁴ Roland Barthes, *L'ancienne rhétorique*, “Communications”, Recherches rhétoriques, n. 16, Seuil, Paris, 1970; traducció italiana *La retorica antica*, Bompiani, Milano, 1972, pp. 7-8. Traducció castellana, a càrrec de Beatriz Dorriots, en *Investigaciones retóricas*. Vol. 1. *La antigua retórica: ayudamemoria*, Tiempo Contemporáneo, Buenos Aires, 1974.

⁵ En el segon capítol d'*On liberty* (p. 51 de la traducció italiana, *Saggio sulla libertà*, Il Saggiatore, Milano, 1999). Traducció i edició catalana a cura de Lluís Flaquer, *Sobre la llibertat*, Laia, Barcelona, 1983.

les disputes escolàstiques, que en el passat portaven a terme la funció essencial de tornar més sòlida, més clara, més profunda, una opinió sobre la base de la seua contras-tació amb les possibles objeccions. En cent cinquanta anys la situació no ha canviat gaire.

Els bons, òptims arguments de John Stuart Mill es basen en la imatge del “lliure mercat d'idees”, que és una suggerent i difosa metàfora produïda per a justificar el dret inalienable a la llibertat de pensament i expressió, o sia, dit més col·loquialment, el fet que “cadascú és lliure de dir-hi la seua”. Però la llibertat de pensament i expres-sió troba justificacions que van més enllà dels aspectes esmentats.⁶ A les raons de naturalesa *cognitiva* (la confrontació d'idees promou el progrés cognoscitiu) i *social* (la confrontació d'idees promou la democràcia i, alhora, n'és signe), s'afegeixen raons retòriques, lligades al poder de la paraula: millor seria promoure la *capacitat de sostenir les idees* (i de presentar objeccions), que no la pura i simple *lliure expressió de les idees*.

No és irrellevant l'objecció segons la qual garantir la llibertat d'expressió en el lliure mercat de les idees, perquè això afavoriria la recerca de la veritat, peca de circu-laritat si la veritat és definida com el resultat d'un debat conduït en el mercat de les idees, com el producte final que la majoria comparteix.⁷ Almenys quan una veritat existeix: com ara dos més dos fan quatre o quan es parla de camps d'extermini amb un historiador negacionista.

Generalment, però, ens trobem en la situació de qui no sap si ha estat el propi tren el que s'ha posat en marxa o el de la via paral·lela; una situació de “perspectivisme”, de la qual se n'ix només a través d'una veritat “revelada” (un observador extern, un tercer ull, ens fa saber que s'ha mogut el tren del costat), o amb una veritat “posada de manifest”, “descoberta” (eixim del nostre tren per a entendre com són efectivament les coses).

L'objectiu d'una bona discussió, com l'objectiu d'un bon procés, és transformar una contraposició d'arguments (un pro *i* contra, un “*x* val tant com *y*”) en un mòdul selectiu (un pro *o* contra, un “*x* és millor que *y* perquè...”) que permeta una avaluació ponderada i, per tant, una elecció entre dues posicions. Entre un procés legal i un procés cognitiu hi ha però una diferència: en ambdós són rellevants i decisius dos factors, val a dir, el contingut (la *veritat* de les afirmacions) i la forma (la *validesa* del procediment). Però un procés en un tribunal, de manera diferent a allò que s'esdevé en un procés cognoscitiu o racional, és cregut legítim i regular encara que siga senzillament vàlid, sense que les assercions sobre les quals es basa siguen vertaderes. Per aquesta raó també es troben en presó persones innocents i persones culpables circulen lliurement.

No podem, però, aplicar també aquestes consideracions a les idees o a les teories: no sembla un objectiu desitjable limitar el número d'idees “dolentes” en lliure circula-ció, tenint-les segregades, almenys si aquestes són simples idees i no comportaments;⁸

⁶ Com sosté James F. Klumpp, assenyalant els límits d'aquesta concepció de les lliures idees que es confronten en el lliure mercat, en el seu article “Freedom and Responsibility in Constructing Public Life: Toward a Revised Ethic of Discourse”, *Argumentation*, vol. 11, February 1997, pp. 113-130.

⁷ Cfr. David F. McGowan i Ragesh K. Tangri, “A Libertarian Critique of University Restrictions of Offensive Speech”, *California Law Review*, vol. 71, 1991, pp. 825-918; a la p. 836.

⁸ L'historiador David Irving és un dels qui neguen l'existència de les cambres de gas. El novembre del 2005 va ser empresonat a Àustria, en aplicació de les severes legislacions alemanya i austríaca sobre el particular. Adriano Sofri, en la primera pàgina del diari *La Repubblica* del 20 de novembre del 2005, demanava la seua excarceració. “Les seues idees són infames però ha de ser alliberat” es titulava la seua intervenció, que tendia a mostrar que, per capciosa i anodina que puga semblar, convé o, millor dit, és

entre d'altres coses perquè no tenim encara un “tribunal internacional” que valore la seua acceptabilitat i emeta un veredicta respecte a la veritat o falsedat de les idees. Fins que serà així, en un “procés cognitiu”, o fins i tot en un “procés científic”, sempre existiran tant una *dimensió* lògica com una *dimensió* retòrica.

Certament, una cosa és *provar* i una altra cosa és *persuadir*. L'argumentació està suspesa entre l'empresa del provar i la maniobra del persuadir. Hi ha una retòrica de l'*argumentació* i una retòrica de la *negociació*, els fonaments i resultats de les quals són diferents. La primera és un *procediment de prova*; la segona, una *estratègia de persuasió*.

Concretament, què fer? Atès que els arguments són l'únic instrument, si exclouem la imposició, per a afirmar les nostres idees i les nostres propostes, la capacitat d'avaluar els raonaments és evidentment rellevant. Amb aquest objectiu i amb aquest esperit seria útil que miràsem de recuperar la lògica material, aquella que avui, desafortunadament, ja no s'ensenya.

Seria possible i desitjable tornar a la lògica que, significativament, es va anomenar *major*, o *crítica*, la qual buscava l'acord entre l'univers lingüístic i la realitat extralingüística, centrada sobre la veritat material, més enllà de –i més que– aquella dita *menor*, o *dialèctica*, que només fa cas a la coherència interior del discurs i està centrada sobre la validesa formal; tornar a la lògica com a art de raonar bé. On per “bé” s'entén bondat formal i bondat material, rectitud i justesa, coherència intrínseca i correspondència extrínseca,⁹ o, en altres paraules, la capacitat de *fer valdre* les idees.

En la cultura medieval va haver-hi l'interès, el desig i també la capacitat d'explicar el que el càlcul lògic no aconsegueix d'explicar.¹⁰ Sembla que la lògica, per tal d'aconseguir millor un dels seus objectius (la validesa), haja hagut de sacrificar l'altre (la veritat).¹¹ Per tal de convertir-se en ciència en el sentit fort, la lògica ha hagut de

necessari, fer una distinció entre fets i idees, opinions i instigacions. Hi sostenia que era necessari acceptar i fer com si els límits entre paraula i fets no fossen làbils i ambigus, sinó clars i distintos: aleshores, la sanció penal pot intervenir sols contra els fets i ha d'abstenir-se davant les paraules. Les opinions, i les paraules en què aquestes s'expressen, s'hi argumentava, no són responsables dels fets que poden tindre darrere. Ben entès, precisava l'autor, que no pot ser així quan les paraules són instigacions directes al crim, no simples o possibles premisses lògiques, sinó el seu pràctic foment. Així, quan un cap d'estat àrab proclama que eliminarà Israel de la faç de la Terra, la seua no és una opinió sinó un crim, encara que fos proclamat per una càtedra universitària abans que pel cap d'estat. Irving proclama infàmies, però no incita a matar. Al parer de Sofri, per subtil i, fins i tot, hipòcrita que sembla, la distinció entre llibertat per dir i llibertat per fer no és menys necessària. John Stuart Mill hauria estat completament d'acord.

⁹ La lògica major o crítica era la part de la filosofia que tractava de la veritat i de la certesa (definició de veritat i de certesa, possibilitat de la veritat i de la certesa, criteris gnoseològics de veritat i de certesa). En la escolàstica es feien distincions, de vegades deplorables, de vegades precioses, entre veritat *ontològica* o de les coses respecte al model mental de l'artífex diví o humà, veritat *moral* o d'allò que es diu respecte d'allò que es pensa, sense simulacions o dissimulacions, i veritat *lògica* o del coneixement, com la del juí correcte.

¹⁰ Em referisc a allò que en lògica s'anomenen *condicionals contrafàctics*, les famoses proposicions que des del punt de vista lògic són completament acceptables, mentre que des del punt de vista discursiu sonen absurdes i paradoxals. I em referisc, així mateix, a certs enunciats extravagants, insòlits, també absurds o paradoxals, que s'utilitzaven en la funció educativa: per exemple els famosos *sophismata* (cfr., per exemple, *Sophismata asinina: une introduction aux disputes médiévales* de Guillaume Heytesbury, a cura de Fabienne Pironet, Vrin, Paris, 1994) que definien els límits d'una regla, que funcionaven com un instrument d'assaig, un assaig portat fins a l'extrem, d'una tesi i de la seua contratesi. I que tenien una funció pedagògica en el sentit que avesaven a l'utilització de tots els recursos lògics a favor o en contra d'una conclusió donada.

¹¹ El fet ha estat posat en relleu, entre d'altres, per Robert Blanché, en la introducció al volum *Le raisonnement*, P.U.F., Paris, 1973.

trencar aquell equilibri que la lògica clàssica i medieval van buscar entre el mètode i l'objecte, entre la coherència formal i la correspondència amb la lògica natural.

En segon lloc, concretament, es podria pensar també en una didàctica controvertida de la filosofia. Vull referir-me a l'antiga art de la *disputatio in utramque partem*, avui perduda: se n'ha perdut el sentit, el valor i el gust. Fer-la reviure en un context tutelat i didàctic, en el qual no hi ha res a perdre o a guanyar en la immediatesa, i en el qual els interlocutors siguen obligats a la intransigència en la confrontació dels discursos jutjats inacceptables i, al mateix temps, siguen lliures de retractar-se sense desprestigiar-se. Es voldria recobrar, des de l'àmbit escolar, a més del dret, també el deure i el plaer de discutir.

La filosofia és essencialment i irremediablement controvertida. Ho és en el sentit superficial segons el qual no hi ha tesi que algun filòsof no haja mantingut i no hi ha bestiesa que no haja estat pronunciada per algun filòsof (fins i tot Ciceró i Descartes se'n van lamentar); però també en el sentit, més pregon, segons el qual a cada argument se'n pot oposar un altre de contrari: la història de la filosofia és reconstruïble com una seqüència de conceptes polars, una sèrie incessant de *controvèrsies*, de *teories rivals* i de *pensadors en contrast* entre ells, d'*antilogies*: les antilogies podrien convertir-se en un excel·lent instrument didàctic.

Per concloure, podríem dir, per una part, que la retòrica no és la ruïna de la lògica i, per l'altra, que no és tampoc l'antítesi d'aquesta: els veritables antagonistes de la retòrica són el dogmatisme, l'autoritarisme, el fonamentalisme i la intolerància, no la lògica: la retòrica no s'oposa a la lògica, sinó a la irracionalitat, sobre el plànol *cognitiu*, i al totalitarisme, en el plànol *social*. Cerquem, per tant, de conferir, fins on siga possible, fonament lògic a la retòrica abans de reconèixer fonaments retòrics a la lògica.